

LELE: KRÁLOVNA PANENEK V PLENKÁCH

Kdysi cestou z Mexico City na severozápad do Querétara leží městečko Amealco de Bonfil, o kterém jste velmi pravděpodobně nikdy neslyšeli a zřejmě při svých cestách do Mexika ani neuslyšíte. Neslyšela o něm ani většina Mexičanů, když jsme jim říkali, kam že se to vypravíme na další rodinnou cestu. A právě tam mají svou kolébku indiánské panenky Lele. Anebo snad ne?

Amealco de Bonfil je však městečko krásné, doslova vypulirované – ostatně takhle mexická vláda tuhá vlastně všechny destinace nesoucí označení *Pueblos Mágicos*, Kouzelné vesničky (viz kapitola I. v prvním díle). I ubytování jsme tu vychytali nadmíru bukolické – zapíchlí jsme to v nedaleké lesní chatičce, jejímž bonusem bylo prakticky osobní stádo jehliček a hejno fvoucích pavů a okolní kopce zvaly k doslova zenovým procházkám. Na náměstí nevelkého Amealca katedrála, kolem v podlouhých spousta kavárníček, parčík celý účesný, radost pohledět. A dokonce i ochutnat – právě tady jsem se zakousla do bezkonkurenčně nejlepších vařených kukuřic *dotes* (viz strana 102), přičemž množné číslo je tu více než na místě, neb nezůstalo jen u jedné. A v samotném centru dění muzeum. Muzeum rukodělných panenek, ježmuž vědovala obří panenka Lele hned vedle vchodu, a stejné obří roli hrála i v muzejním interiéru: kde zdatně sekundovala svým třem stovkám souputnic z celého Mexika. „Kde mají vlastně panenky Lele svůj původ, prosím?“ vystřeluji otázku na místní prvodkyni. Jenže to byla otázka vpravdě švindlirská a já věděla, že odpovět ve značí „no přece tady, v Amealcu de Bonfil“, je (s největší pravděpodobností) na hony vzdálena realitě. My jsme totiž za panenkami Lele jeli do jejich skutečné kolébky a tou je město Amealco de Bonfil i přes pozlacenou sochu Lele v samém srdci historického centra (nejspíš) není.

Kolébka kdekoli

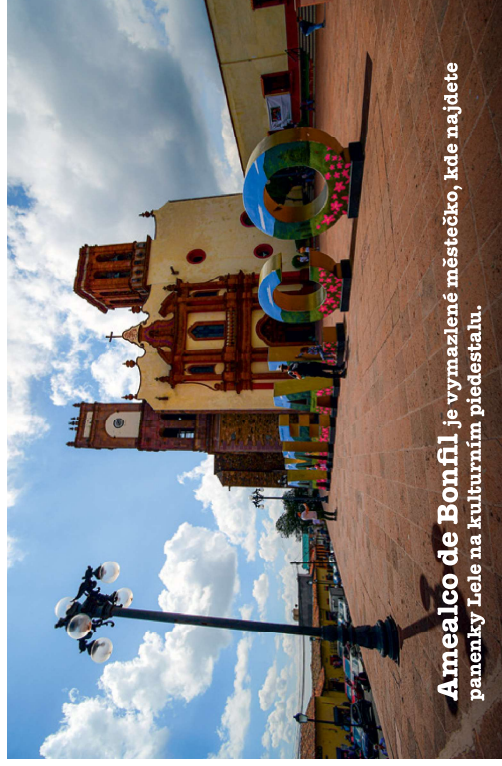
Vysvětlím vám to velké množství závorek s pravděpodobnostním obsahem z předchozího odstavce. V případě řemeslných odvětví je totiž vždycky trochu složitě určit, kdo byl vlastně první, a tudíž kdo se stává kreativním otcem či matkou

daného rukodělného prvku. Ostatně jsme na to v *Mexikopedii* už několikrát narazili. Někdy je to snadné jako fáčka, třeba jako v případě *alebrijes* (viz kapitola A ve druhém díle), jejichž název těsně po svém vzniku proběhl kolečkem mexického Úřadu průmyslového vlastnictví, proč je autorství neoddiskutovatelné, a kdo bude tvrdit něco jiného, jednoduše ostrouhá. Jiným případem je pak třeba za dob španělské kolonie vzniklá keramika *talavera* (viz strana 361), jejíž výrobci se ještě před pár málo lety handrkovali o konkrétní místa, se kterými by se dala spojit ochranná známka původu. Čím víc se ale v tématu autorství řemesel blížíme k Indiánům, tím víc se situace komplikuje. Následující řádky nejsou univerzální kritérium, existují i světlé výjimky. Soutěsně se však tato situace až příliš podezřelě opakuje přes kopírak na různých místech Mexika a v rozličných odvětvích. Nenumíme si totiž zbytečně lhát do kapsy – zatímco u produktů „bílého muže“ se autorství a s ním i duchovní vlastnictví jaks automaticky předpokládá a dodržuje, u indiánských výrobků odjakživa bylo a dodnes je až příliš jednoduché je vzít a udělat s nimi, co se komu zlíbí. Když budeme pro takové konání hledat důvody, dojdeme například k fenoménu tzv. nízkého umění (*arte bajo*), za které jsou indiánská řemesla po staletí považována, anebo třeba prosit k tomu, že indiánská populace má komplikovanější přístup ke vzdělávání. A stepě tak jako je v dnešním světě možné, že indiánskou panenkou Lete si jeden mexický byznysmen ráčil na Úřadu průmyslového vlastnictví patentovat jako vlastní výtvor; což se mu našťásti nepovedlo, je možné i to, že se tyhle rukodělné panenky najednou sériově vyrábí v Asii za ještě větších pakatel, než stojí na trhu s řemeslnými výrobky. Anebo to, že se indiánskému řemeslu zvolí kolebka o fous jinde, než původně vzniklo. A to je jen pár příkladů za všechny. Indiánské obyvatelstvo nemá šanci, finance a koneckonců ani právo to již zmíněné vzdělat, aby se bránilo, pokud se tedy vůbec o takových probíhajících záležitostech dozví. A tak nezbyvá než zas a znovu bezmocně pokrčít rameny, zatímco mně je smutno z takové míry nespravedlnosti.

Chudý příbuzný

Pouhých dvacet minut cesty autem z Amealca de Bonfil jsme dojeli do pidiměstčka či větší vesnice s jazykolamným názvem Santiago Mexquihitlán. Oblíbených deset zpomalovacích pruhů před vjezdem a jsme na místě. Na náměstíčku, rozhodně zdaleka ne tak vytipplancm jako v Amealcu, se koná malý trh, v jeho blízkosti obrovská barevná socha panenky Lete. Do turistického cíle mělo ale tohle městečko vskutku daleko. Mapa zapíjala přesně před neomítnutým domkem, u jehož dveří

Amealco de Bonfil je vymazlené městečko, kde najdete panenky Lete na kulturním píedestalu.

se rovněž vylčila obří panenka Lele. Ona dáma z muzea v Amealcu měla ale vlastně částečné pravdy – Santiago Mexquititlán je součástí okresu Amealco. Jenže finance z turistických dotací se v tomhle případě zasekli jen ve stejnojmenném okresním městě a do skutečné kolébky panenek v Santiagu de Mexquititlán už nedoputovaly. „Babička Juanita, tamhle z toho domu,“ zní nejčastější odpověď na stejnou švindlirskou otázku o původu panenek Lele, když jsme se optali místních v centru Santiaga de Mexquititlán. „Jojo, moje babička šla kdysi v osmdesátých letech na krefčowské školení o výrobě panenek. Jenže se jí ten design, který školitel navrhl, nelíbil a vytvořila první panenku Lele,“ vypráví nám Juana Rosales, za níž jsme do Mexquititlánu zamířili. Její malý obchůdek byl jediným prostorem s vydlážděnou podlahou, zbytek domu měl na zemi jen udusanou hlínu, po které pobíhaly děti, slepičky a další domácí zvířectvo. Přijeli jsme sem za Juanou na workshop a v následujících hodinách se od ní hodláme naučit šít panenky Lele. Při mé rukodělné neslikovitosti dosahující někdy až absurdních rozměrů je sice více než nepředstavitelné, že by se mi to povedlo, ale všechna mexikopředická témata se musí prubnout, než se jejich inkoust vjpeje do papíru. Výzva přijata.

Královna mexických panenek

Lele je královnou mexických hadrových panenek. Šaty hraji všemi barvami, usmívá se za každého počasí a na hlavě jí trůní vedle dvou dlouhých černých copů mašličková koruna. „Panenky děláme postupně po jednotlivých krocích procesu, je to taková rukodělná manufaktura,“ směje se Juana a ruce jí jedou tak rychle, že vypadala jako ve zrychleném filmu. Ještě jednou a pomaleji, prosím, popadáme se s rourou za břicho, zatímco tehdy čtyřletá Andulína se hraje ve smotcích barevných bavlnek, nití, maší a látkových ústřížků. Naděje na to, že by si ona zvládla vytvořit svou panenku bez větší pomoci, jsem vzdala v prvních deseti minutách, kdy moje dospělácká motorika měla sama se sebou kopu práce. A to i přesto, že prvotní dílnu sestříhání, šití a plnění jednotlivých částí panenky, jako je trup, hlava a končetiny, jsme si ušetřili a přišli k hotovému.

Čelenka všech barev

„Každá panenka znamená dohromady minimálně jednu hodinu práce bez ohledu na její velikost,“ vysvětluje nám Juana a mně nad tím časem zůstával rozum sít. Na jedné straně chápu, že práce dělá mistra, na straně druhé zůstává fakt, že zatímco v Evropě platíme za cokoli rukodělného víc než standard právě s vědomím ceny

**Pod kůží panenek Lele jsme se však dostali o kousek
vedle, v Santiagu Mexquititlánu.**

Času umělec, v Mexiku zůstává řemeslná práce stále otázkou nižších, desítek pesos výdělků za hodinu. Ty nejmenší panenky Lele totiž na trhu koupíte od cca padesáti korun za kus. Inu, milí moji, po šesti hodinách jsme, s prsty rozpíchanými jehlou, odjžděli každý z naší hrde vydobytou panenkou. Já v růžovo-modré kombinaci prvního a druhého dílu *Mexikopédie*, Andulína s růžovo-růžovou panenkou v kočetné nasazeném slamáku a Isra zase s metaláckou reprezentantkou v černo-černé verzi, což u Juanity vzbudilo nebyvalý údiv a myslím, že mého muže dodnes považuje za zvrženého satanistu. Jak na panenku přišit končičky a obalit je v nasbíhané látce s krajovým okrajem, jsem ještě pobrala, přeci jen byla moje babička Anička krejčová, a nemůžu být proto zas tak marná. U napichování vlasů a perforace vycpané textilní lebký jsem se začala ztráčet a jen díky Juanity rychlému zásahu jsem si neodvážela jedince s naprosto šišatou kšticí. Co mi ale dodnes naprosto uniká a nevídlám pochopit ani po patnáctém zhlédnutí videa procesu, je napletení tříbarevné sužky do copů, aby se vytvořila ona dnes již notoricky známá zvlhčná barevná čelenka.

KRÁSKA Z PAPIŘU ještě jedna panenka mi v Mexiku skutečně přirostla k srdci. Je jí panenka Lupita (zdrobnělina ženského jména Guadalupe), za níž stojí více než dvousetleté dějiny. V dobách porfiriátu, tedy vlády diktátora Porfiria Diaze, o jehož obdivu k evropské kultuře už byla řeč v prvním díle, se do Mexika začaly přivážet překrásné porcelánové panenky. Na ty však finance drtivě většiny Mexičanů ani zdaleka nedosáhly a tak mexický kreativní duch zavelil vytvořit jejich levnější variantu, která by se šlechla oblibou krásou. A tak vznikly první Lupitas, papírově ručně malované panenky s polýblými končičkami, přivázanými obyčejným provázkem. Obrovský nápor poprvéky dal vzniknout prvním formám na papírnasové panenky o pěti dílech: hlava s tělem a čtyři končičky, dohromady spojené zauzlováním bavlněným provázkem. Stát Guanajuato a konkrétně městečko Celaya bylo prvním místem, kde se z podomácku vyražené panenky stala řemeslná kráska s typičky narůžovělou pléti a jednobarevným ovratlem s až příliš krátkými a odhalujícími krátkásky. Právě ona odhalenosť dala vzniknout legendě, o které vám rozhodně neumím říci, jestli je pouhým mýtem, anebo má s realitou něco společného. Tvrdí totiž, že panenky Lupitas se používají jako reklamní převěk veřejných domů v Mexico City. Jejich umístění v okně znamenalo, že v daném pokoji je kurtizána volná k radovánkám.

Lele je královna mexických panenek. Nezapomněte jí ale před koupí nakouknout pod sukni!

Otomijské miminko

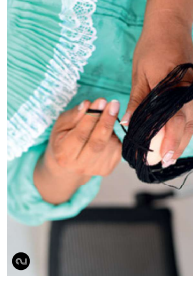
Po všech tvůrčích krocích však přichází jeden, který by člověk nejspíš nečekal. „Lele znamená v otomijštině jazyce miminko“, vysvětluje nám Juana, zatímco ostrými krejčovskými nůžkami střihá malé čtverčkové látky s dinosaurovím potiskem, který byl všim, jen ne ladicím prvkem k oděvu našeho panenkového výsledku. „A jako každé miminko, i naše Lele tudíž potřebuje plenku,“ usmívá se, zatímco umně zapořádá poslední steh na plenkovém skládě. „Už se prý na trhu objevily čínské napodobeniny, tak jim jen vždycky mrknete pod sukni, jestli mají plenku. Protože tenhle detail ještě Číňani neobjevili,“ směje se, tentokrát už pěkně od plíc. Takže zabraný stranou, a když si budete chtít panenku Lele pořídit, jedno kde, jako první je potřeba detailně prozkoumat intimní paritě a bez plenyky prosně nebrat!

Most mezi lidmi

Na panenky Lele jsem se nesmírně těšila. Jsou totiž skutečně bravým mostem mezi indiánskou populací a „blými muži“. I když o tom spousta cestovatelů (a Mexičanů samotných) nemá ani ponětí, jsou navíc nesmírně důležitým stavebním kamenem vydělků žen etnika Otomí. Jejich současná popularita nejen ve státě Querétaro tak přináší do jejich rodných rozpočtů alespoň relativně stabilní příjem. I když jak asi tušíte, i tohle má svou druhou, stinnější stránku. „Panenka Lele se stala logem státu Querétaro,“ vypráví Juana. „No jo, však víš, jak to bývá,“ rezignovaně podotýká. Jakýkoli boj za důstojní dědictví své babičky je pro ni předem prohraný boj – o babiččiny přínosy těhle dnes natolik známé panence nemá bohužel žádné důkazy a podklady, kromě zaprášeného certifikátu z onoho školení v osmdesátých letech. Tenhle druh gramotnosti tolik nutné do dnešních dnů bohužel ve vesnických školách neučí. Současně jí ale dělá sláva Lele obrovskou radost a onu hořkou příchutí u ní lze vysledovat jen skutečně ve stopovém množství. A tak panenky Lele procesovaly svět. Postarala se o to kampaň mexického Ministerstva mezinárodních vztahů #LelePorElMundo. Její cesta začala v ažerbájdžánském Baku a doputovala díky velvyslanectví i do Prahy ke staroměstskému orloji. Hrdě se při ní prezentovala práce otomijských švadlen, pod jejichž rukama každý kousek vzniká. A mealeco bylo tehdy v hledáčku milovníků rukodělné práce a kampaň mu dodala na prestiži. Jen Juanita měla, stejně jako řada dalších ze Santiaga de Mexquititlánu, doma pořádk tu samou hlíněnou podlahu.

LELE OD HLAVY AŽ K PATĚ.

Na workshoppu u Juany Rosales jsme přišli k téměř hotovému – začínali jsme totiž s již usilým zakladem. I přesto nám proces výroby panenky Lele zabral dobrých šest hodin práce. S rozpíchanými prsty jsme ale odjžděli šťastní jak nikdy. Mirknete, jak přesně vzniká můj panenkový výtvor.

Panenky Lele se dělají postupně – větší množství kousků vždy po jednom, jedním krokem.

Preruka je důležitá – lele totiž v otomijštině znamená miminko. Bez ní panenka nebrat!

... a vbráku jen mdky žirafa, protože vplest do korunky a copu vlasy už jsem nezvládla.

Zbývá nalepit oči, pusku a nos a po šesti hodinách je hotovo. Co na ni říkáte?

Lele obětěla celý svět a je nesmírně důležitým zdrojem příjmu pro otomijské indiánské ženy.